

ПЕДАГОГДОРГО КОЮЛУП ЖАТКАН ЗАМАНБАП СУРОО-ТАЛАПТАР ЖАНА
ПЕДАГОГИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ МИЛДЕТТЕР

Жалилова С.Б.- Ош МПУ, окутуучу

Аннотация: Макалада билим берүү рыногунда жалпы орто билим берүүчү окуу жайларга жана педагог адистерге суроо-талаптардын өзгөрүүлөрү жана анын себептери иликтөөгө алынат. Жалпы билим берүүчү окуу жайлар жана педагог адистер арасындагы атаандаштык жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуу шарттары жөнүндө талкуу болот. Башкача айтканда, Кыргыз Республикасынын аймагында жалпы орто билим берүү рыногундагы субъектердин – ата-энелердин, педагогдордун, мектептердин, гимназия жана лицей мектептеринин жүрүм-туруму талдоого алынат. Тийиштүү тенденциялар талкууланат. Педагогикалык окуу жайлардын алдында турган рыноктогу талаптарга ылайык, орчундуу чечимдер тууралуу кеңири баяндама берилет.

Түйүндүү сөздөр: жалпы орто билим берүү рыногу, жалпы орто билим берүүчү уюм, атаандаштыкка жөндөмдүү жалпы орто билим берүүчү окуу жай, инновациялык мектептер, атаандаштыкка жөндөмдүү педагог, педагогикалык окуу жай, болочок педагог, бала, ата-эне.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПЕДАГОГАМ И ЗАДАЧИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ

Жалилова С.Б.-Ош МПУ преподаватель

Аннотация: В статье исследуются изменения спроса на средние общеобразовательные школы и специалистов-педагогов на рынке образования и его причины. Будет обсуждаться конкуренция и условия повышения конкурентоспособности между общеобразовательными учреждениями и педагогическими специалистами. То есть анализируется поведение субъектов рынка общего среднего образования на территории Кыргызской Республики – родителей, педагогов, школ, гимназий и лицеев. Обсуждаются соответствующие тенденции. В соответствии с требованиями рынка, с которыми сталкиваются педагогические школы, будет представлен подробный отчет о критических решениях.

Ключевые слова: рынок общего среднего образования, общеобразовательная организация, конкурентоспособная общеобразовательная школа, инновационные школы, конкурентоспособный педагог, педагогическая школа, будущий педагог, ребенок, родитель.

MODERN REQUIREMENTS FOR TEACHERS AND TASKS OF PEDAGOGICAL
EDUCATION

Zhalilova S.B.-Osh SPU teacher

Annotation: The article examines the changes in demand for secondary schools and specialist teachers in the education market and its causes. Competition and conditions for increasing competitiveness between educational institutions and pedagogical specialists will be discussed. That is, the behavior of subjects of the general secondary education market in the territory of the Kyrgyz Republic is analyzed – parents, teachers, schools, gymnasiums and lyceums. The relevant trends are discussed. In accordance with the market requirements faced by pedagogical schools, a detailed report on critical decisions will be presented.

Keywords: general secondary education market, general education organization, competitive general education school, innovative schools, competitive teacher, pedagogical school, future teacher, child, parent.

Жалпы орто билим – бул адамдын келечектеги инсандык жана кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн пайдубалы. Жалпы орто билими сапаттуу болгон бүтүрүүчүлөр кесиптик билимдерди жана көндүмдөрдү да өздөштүрүүдө артыкчылыктарга ээ экендигин практика далилдеп келет. Тактап, мыйзамдын тили менен айтсак, “**Орто жалпы билим берүү** – коомдо жигердүү социалдык көнүгүүгө жана өз алдынча турмушту тандоого, эмгек

ишмердүүлүгүнө, өз алдынча билим алууга жана өзүн өзү жетилтүүгө жөндөмдүү, гармониялуу өнүккөн инсанды тарбиялоого жана окутууга максаттуу багытталган үзгүлтүксүз процесс” [4, 1-берене].

Билим берүү рыногу мамлекеттин катуу көзөмөлүндө болгон мурдагы СССРдин учурунда жалпы орто билим берүүнүн сапаты төмөн болгондугу белгилүү. Учурда, КМШ мамлекеттеринде, анын ичинде Кыргыз Республикасында да билим берүү рыногуна мамлекеттин кийлигишүүсү улам барган сайын азайып бараткандыгын байкоого болот. Бирок жалпы орто билимдин сапаты мурдагы СССРдин тушундагыдан жакшы болуп кетти дегенге али эрте. Анткени, билим берүү базарында табигый-рыноктук мыйзамдардын толук кандуу иштешине мамлекет тарабынан бардык шарттар түзүлүп бериле элек. Бирок аталган жыл сайын жаңы денгээлге чыгып жаткандыгын айта кетүү чекилик болбойт.

Эмгек рыногунун башка секторлору сыяктуу эле, башталгыч жана жалпы орто билим берүү базары да өнүгүү жолунда. Аталган рыноктун башкы субъектери – бала жана анын ата-энеси (же мыйзамдуу кам көрүүчүлөрү), мугалим, мектеп. Булардын ар биринин рыноктогу жүрүм-турумун, каалоолорун, муктаждыктарын мүнөздөп көрөлү.

Мында бала жана ата-эне – керектөөчү. Ал биогендик, психогендик, социогендик дараметинин негизинде Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү мамлекеттик стандартында аныкталган минималдык чектеги компетенцияларды ийгиликтүү өздөштүрүүнүн натыйжасында, биринчиден, ата-эне баласынын адамгерчиликтүү, боорукер, чынчыл, жөнөкөй, чыдамкай, адептүү, толеранттуу, өзүнүн жарандык укуктарын жана милдеттерин билген ж.б. сыяктуу руханиятка байланыштуу сапаттарга ээ болуусун каалайт. Экинчиден, ата-эне, мамлекет, коомчулук баланын эмгек рыногунда соңку мезгилдерде, ааламдашуунун жана маалыматташуунун шарында пайда болгон креативдүүлүк, жамаатта иштей билүү, тил табыша билүү, ойлоп табуучулук, иш-билгилик, чыгармачылык сыяктуу жаңы сапаттарды өздөштүрүүгө мектептен эле мүмкүнчүлүк алуусун каалайт. Баланын аң-сезими ага жетпесе да, жок дегенде ата-энеси, коомчулук, мамлекет ошону көздөйт.

Залкар психолог-окумуштуу, жаңычыл-педагог Ш.А.Амонашвили айткандай, ар бир мамлекет келечек муунун улуттук кызыкчылыктарына, геосаясаттагы ээлеген ордуна жараша калыптандырууну жана өнүктүрүүнү каалайт [3]. Андыктан, Кыргыз Республикасы да жалпы билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын алкагында көзөмөлдөйт жана тескейт. Тактап айтканда, мамлекеттик органдар жалпы билим берүүчү окуу жайлардын билим берүү жана тарбиялоо ишмердүүлүгүн текшерет. Идеалда, ата-эне менен мамлекеттин тилеги бир. Кеңири мааниде алганда, ата-эне жалпы билим берүү боюнча мамлекеттик стандарттын баланын калыптанышына жана өнүгүүсүнө төп келерин көзөмөлдөшү керек.

Мектептик билим берүү системасын реформалоонун максаты – улуттук кызыкчылыктарды ишке ашыруу үчүн дүйнөлүк практикадагы эң жакшы практикалык ыкмаларды, методдорду, моделдерди жана формаларды адаптациялап, ыңгайлаштыруу. Аталган реформалык мезгилдин мөөнөтү өтө узарып кетти. Анткени, биз эски системадан чыгалбай, көпкө жүрүп калдык. Профессор А.Б.Абдрашев белгилегендей, Кыргызстандагы мыйзам актыларын рыноктук принциптерге ылайык, аны колдоп тургандай иштеп чыгуу оңой болбой жатат [1].

Мектеп – бул Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү стандартында аныкталган, предметтик стандарттарда такталган жана программаларда чечмеленип, окуу пландарында чегерилген компетенцияларды баланын кабылдоосуна, өздөштүрүүсүнө жана өнүгүүсүнө көмөк көрсөтүүчү шартты (материалдык-техникалык база, компетенттүү педагогикалык жамаат, заманбап илимий-методикалык каражаттар ж.б.) сунуштоочу мекеме. Тактап айтканда, мектеп, ата-эненин, коомчулуктун жана мамлекеттин суроо-талаптарына ылайык келген, ар бир баланын инсан катары ар тараптан өнүгүүсүнө шайкеш келген шарттарды сунуш кылат.

Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү мамлекеттик стандарты баланын өнүгүүсү үчүн зарыл болгон, минималдык компетенцияларды аныктаган. Ар бир бала биогендик, психогендик жана социогендик көз караштан алганда ар түрдүү мүмкүнчүлүктөргө ээ. Ошондуктан жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандарты минималдык гана, төмөнкү денгээлди аныктайт. Жогору жагынан чектелбейт.

Ар ким өз баласынын мүмкүнчүлүктөрүн кайсы бир денгээлде жакшы билет. Андыктан ар бир ата-энеде баласы үчүн мамлекеттик стандарттан жогорку денгээлдеги билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө муктаждыгы пайда болушу мүмкүн. Алсак, спорт, музыка, бий, көркөм өнөр, шахмат, тогуз коргоол, бильярд ж.б. Булар да спортсмен, машыктыруучу, дене тарбия мугалими,

артист, обончу, музыкант, бийчи, сүрөтчү, шахматчы, тогуз коргоолчу, бильярдчы сыяктуу кесиптерге багыт берет. Алар ар бир баланын жеке жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүчү ийримдер. Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы боюнча бул категориядагы окуу жайларга мындайча аныктама берилген: “**мектеп-гимназия** - башталгыч жалпы жана окуучулардын шыгына жана жөндөмдүүлүгүнө жараша гуманитардык тармактар боюнча негизги жалпы жана орто жалпы билим берүүчү жалпы билим берүү окуу программаларын ишке ашыруучу окуу жайы” [4, 1-берене], “**Окуу-тарбиялык комплекс/автордук окуу-тарбиялык комплекс/мектеп- комплекс** - окутуунун, окуучуларды ар тараптуу маданий-эстетикалык жана дене тарбиялык жактан тарбиялоонун жаңычыл/автордук программасын ишке ашыруу үчүн жалпы билим берүүчү мектеп менен башка кызыкдар билим берүүчү уюмдарды жана мекемелерди (мектепке чейинки билим берүү уюмдарын, жогорку окуу жайларын, музыкалык, спорттук жана башка уюмдарды жана мекемелерди) өзүнө бириктирген көп тармактуу окуу жайы” [4, 1-берене]. Андан сырткары, профилдик билим берүүгө да жол берилген. Мисалы, физика-математика предметтерин тереңдетүү менен, алар негиз болгон, техникалык кесиптерге багыт берүү; химия-биологияны тереңдетип окутуу менен, медициналык, агрономиялык жана ветеринардык кесиптерге жолдомо берүү; тил предметтерин тереңдетүү менен, филологиялык, котормочулук, журналистикалык кесиптерге жол көрсөтүү ж.б.у.с. Ал эми бул категориядагы окуу жайлар Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамында төмөндөгүдөй аныктама берилген: “**мектеп-лицей** - башталгыч жалпы жана окуучулардын шыгына жана жөндөмдүүлүгүнө жараша табигый-илимий, физика-математикалык тармактар боюнча негизги жалпы жана орто жалпы билим берүүчү жалпы билим берүү окуу программаларын ишке ашыруучу окуу жайы” [4, 1-берене].

Жогоруда баяндалган муктаждыктарды канааттандыруу максатында акы төлөнүүчү кызматтарды сунуштоого мамлекеттик денгээлде, мыйзам чегинде жол берилген. Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартында аныкталбаган, бирок ата-энелердин, коомчулуктун жана балдардын каалоосу менен айрым мектептерде акы төлөнүүчү кошумча кызмат көрсөтүүлөр ишке ашырылып келет. Мындай окуу жайлар инновациялык мектептер деп аталышат. Алар катардагы мектептерден айырмаланып, мектеп-гимназия, мектеп-лицей, окуу-тарбия комплекси, автордук мектеп ж.б. деген аталышта мамлекеттик реестрде өзүнчө катталат. Акы төлөнүүчү кошумча кызмат көрсөтүүлөр, албетте, мамлекеттин көзөмөлүндө болуп, лицензиялык жол менен текшерилип турат.

Акыркы мезгилдерде өлкөбүздө мектептердин жетишсиздигине байланыштуу жеке менчик жана мамлекеттер аралык мектептер ачыла баштады. Алар да, инновациялык мектептер сыяктуу эле, билим берүүнүн мамлекеттик стандартынан жогору болгон билимдерди берүүнү көздөшөт. Өзгөчө, чет элдик педагогикалык технологиялары пайдаланылат. Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын мүмкүнчүлүктөрү кеңири колдонулат. Англис, түрк жана орус тилдерине басым жасалат.

Акыркы жылдарда ата-энелер жеке менчик мектептерден мамлекеттик менчиктеги инновациялык мектептерге балдарын которо башташканы байкалууда. Тактап айтканда, мектеп-гимназияларга, мектеп-лицейлерге жана автордук мектептерге которулган балдардын саны көбөйүүдө. Демек, инновациялык мектептердин кызмат көрсөтүүлөрү жеке менчик мектептерге караганда эффективдүү болуп жатат деген тыянакка келүүгө негиз бар. Бирок, окуучулардын билим денгээлинде чоң айырмачылык байкалбай жаткандыгын жалпы республикалык тестилөөнүн жыйынтыктары көрсөтүүдө. Бул жагдайды атайын изилдөө зарылдыгы бар деген ойдобуз.

Ал эми мектепке чейинки курактагы балдарды тейлөөчү мекеме, уюмдардын арасында өтө чоң айырмачылык жок. Анткени, балдар бакчалары өлкө боюнча жетишсиз. Азыркы кезде аракеттеги уюмдар монополисттик позицияны ээлеп турушат. Булар көбүнесе калк жыш жайгашкан жерлерди ээлешип алышкан. Мисалы, кичи, орто жана борбор шаарларда жеке менчик балдар бакчалары жыш жашкандыгын айтууга болот. Бирок булардын арасында атаандаштык болору жөнүндө сөз айтуу эртелик кылат. Анткени, балдардын которулуулары дээрлик байкалбайт. Которулуулар кенже курактагы баланы өнүктүрүүнүн сапатсыздыгына эмес, башка социалдык шарттарга байланыштуу экендигин көрүүгө болот. Демек, балдар бакчаларынын арасында орчундуу атаандаштык жок десек болот. Ошондуктан мында биз мектепке чейинки мекемелердин билим берүү рыногундагы жүрүм-турумуна баа берүүгө эрте деп эсептейбиз.

Педагог – бул ишмердүүлүгү келечек муундарды окутуу жана тарбиялоо маселелерин чечүүгө арналган, атайын даярдыгы бар адис адам. Ар заманда педагогдордун алдына түрдүү маселелер коюлуп келген. Мисалы, өткөн кылымдын 90-жылдарына чейин педагог билим берүү менен алек болуп, билимдин булагы катары иш алып барса, азыр ал билимдин булагы боло албай калды,

анткени, маалыматтын жаралуу жана эскирүү ылдамдыгы абдан жогору, педагог аны өздөштүрүп, окуучуларга түшүндүргөнчө, ал эскирип, актуалдуулугун жоготуп коюуда. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Жалпы орто билим берүү боюнча мамлекеттик стандартын, предметтик стандарттарын жана окуу программаларын иштеп чыгууда маалыматтын тез жаңыланып жана өтө кыска убакыт аралыгында эскирип жаткандыгы эске алынып, аларды иштеп чыгуунун да мезгилин кыскартуу маселеси күн тартибине коюлушу күтүлүүдө.

Андыктан учурдагы мектептерге педагогикалык компетенттүүлүгүн үзгүлтүксүз жаңылап турган, чыгармачыл, ыкчам чечим кабыл алалган, чечкиндүү, баланын өнүгүүсүн көңүлүнүн борборунан чыгарбаган, толеранттуу, креативдүү ой жүгүрткөн, командада иштей билген, коммуникабелдүү, баланы чындап сүйгөн педагог адистер керек болуп жатат. Анткени, баланы креативдүү ой жүгүртүүгө, чыгармачылыкка, коммуникабелдүүлүккө, командада иште билүүгө үйрөтүү үчүн педагог өзү аталган касиеттерге ээ болушу керек. Бул педагогиканын алтын эрежеси.

Бирок бул идеалдык учур. Практикада бул азырынча байкала элек. Мектеп-гимназиялар, мектеп-лицейлер, ошондой эле, жеке менчик мектептер да жалпы орто билим берүүнүн стандартын, предметтик стандарттын талаптарын канааттандыра алган, окуу программасына ылайык билимди гана берүүгө ылайыкталган, традициялык методиканы жакшы өздөштүргөн, аны колдонууда абдан чоң педагогикалык тажрыйбага ээ педагог адистерге приоритет беришет. Мунун негизи – жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын жаңылоо мөөнөтүнүн узактыгында.

Ошондой болсо да, жалпы орто билим берүүчү педагогдордун арасында атаандаштык жаралгандыгы үмүттөндүрөт. Практика көрсөтүп жаткандай, таланттуу педагогдор мектептердин сунуштоолорун карай башташты. Айлык маянасынын өлчөмү башкаларга салыштырмалуу жогору болсо да, ал мектептин педагогикалык ишмердүүлүктүн эффективдүүлүгүн жогорулатууга көмөкчү шарттарын (материалдык-техникалык база, маалыматтык-коммуникациялык технология, илимий-методикалык каражаттар, финансы, педагогикалык жамааттын курамы, мотивация, квалификацияны жогорулатып турууга мүмкүнчүлүктөр) карай башташкандыгы байкалууда.

Таланттуу педагог, албетте, кымбат турат. Бирок, азырынча булар да класстын өздөштүрүүсүн жогорулатууга эмес, айрым гана окуучулардын билимдерин тереңдетүүгө ылайык гана квалификацияларга ээ экендигин практика көрсөтүүдө. Ал эми бул көрсөткүч мамлекеттер аралык мектептерде жогору болушу ыктымал, анткени, балдар атайын тесттердин жардамында денгээлдери текшерилип алынат. Башкача айтканда, тандалган балдар менен иштөөдө традициялык методика да жемишин берет. Жакынкы келечекте, класста бир да окуучу четте калбай турган методикаларды билген педагог адистерге муктаждык пайда болот деген тенденция бар.

Жөнөкөй мектептерге караганда, инновациялык мектептерде айлык акы жогору экендиги, ал эми инновациялык мектептерге караганда жеке менчик мектептерде андан да жогору экендиги табигый нерсе. Тиешелүү түрдө педагогдор үч топко бөлүнүп калды. Катардагы мамлекеттик мектептердин педагогдору бир аз болсо да ойлоно башташты. Квалификацияны жогорулатып, жакшы айлып төлөгөн мектептерге өтүп кетсе болорун түшүнө баштаган педагогдор көбөйө баштагандыгы да байкалат.

Атаандаштык шартында, жаңы бүтүп барган педагогдор тажрыйбалуу педагогдор менен тең тайлаша алабы? Бул суроо, албетте, педагогикалык окуу жайларды ойлонтуп жатат. Бирок аны кантип чечүүгө болот?

Болочоктогу педагогдорду даярдоонун методикасы, азырынча, жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартындагы талаптарга ылайык иштелип чыккан. Албетте, традициялык мүнөзгө ээ. Окутуунун кредиттик системасына өткөн менен, мазмуну, методдору, формалары жана каражаттары ага шайкеш келбей жаткандыгын кесиптик окуу жайлардын практикасы көрсөтүүдө.

Азыркы учурда инновациялык, жеке менчик, мамлекеттер аралык мектептердин критерийлерине ылайык педагогдорду даярдоого бет алган педагогикалык окуу жайлар сейрек учурайт. Жокко эсе. Бул олуттуу маселенин бир жагы. Педагогикалык окуу жай жалпы орто билим берүү рыногундагы педагогдорго коюлган суроо-талаптарга жана сунуштоолорго ылайык чечимдерди кабыл алышы керек. Албетте, Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү стандартынын, педагог адистердин даярдоонун мамлекеттик стандартынын негизинде иштөө керек. Ошол эле мезгилде, инновациялык процесстеги жалпы билим берүүчү мектептердин да суроо-талаптарын, педагог кадрлардын атаандаштыкка жөндөмдүү болуу муктаждыгын да эске алуу зарыл. Чындыгында, стандарттарды рыноктогу стандарттуу эмес муктаждыктар менен айкалыштыруу абзел.

Жыйынтыктап айтканда, Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүү рыногу түптөлүп, анын субъектери табигый-рыноктук суроо-талап жана сунуштоо мыйзамдарынын негизинде иштөөгө бет алып жатат. Рыноктогу мектептердин, педагог адистердин арасындагы атаандаштык келечек муундун заманбап билим алып, турмушка даярдалышына эң сонун шарт түзөт. Аталган рынокто окуучулардын жалпы орто билим эң жогорку денгээлде алышына көмөкчү болуучу шарттардын бардыгын түзүү керек. Мындай шарттарды түзүүгө педагогикалык окуу жайларга мүмкүнчүлүк берүү керек. Тактап айтканда, педагогикалык окуу жайлардын арасында да атаандаштыкка түрткү берүүчү чечимдерди кабыл алуу зарыл.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Абдрашев А.Б. Компаративистский анализ образовательной политики Республики Казахстан и Кыргызской Республики. - Бишкек, 2010.
2. Алимбеков А.А. Кыргызстандын билим берүү системасы жана анын проблемалары. – Б.: КТМУ, 2007. – 252 б.
3. Амонашвили Ш.А. Истина школы. – Издательский дом Шалвы Амонашвили, 2006. – 154 с.
4. Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы.